УДК 373.2.033:378

Лук'яненко Г.В.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Нові економічні умови, розвиток технологій та динамічність сучасного інформаційного суспільства все частіше змушують нас порушувати екологічні питання. Виклики глобалізації висувають гостру вимогу гармонізації стосунків людини з навколишнім світом.

Упродовж тисячоліть людина намагалася пристосувати природу до своїх потреб. Людина є частиною природи і не може порушувати закони навколишнього світу. З раннього віку дитина повинна вчитись жити в повній злагоді з природою.

З огляду на це сьогодні особливого значення набуває осмислення цінностей природи та засобів розвитку екологічного мислення дітей. Сучасна освіта повинна формувати цілісну картину світу, розуміння місця людини в ній і відповідного ставлення до довкілля.

Нині освіта потребує вчасного спрямування на виховання екологічно свідомої людини сьогодення. Про це наголошено в Базовому компоненті дошкільної освіти, один із чотирьох блоків якого присвячений природі.

Компетентність дитини у сфері „Природа" – необхідна умова становлення особистості та „складник його загальної життєвої компетентності" [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що теоретичні засади проблеми відображені у фундаментальних дослідженнях наших та зарубіжних учених (Н. Глухова, Н. Кондратьєва, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, В. Скребець, В. Фокіна, А. Федотова, І. Хайдуров, Н. Яришева, та ін.). Посильність для дошкільнят засвоєння системи екологічних знань доведено дослідженнями Н. Кондратьєвої, І. Комарової, Т. Маркової, Д. Петяєвої,

О. Терентьєвої. Над питаннями розвитку екологічної компетентності дошкільників в Україні працювали: Г. Бєлєнька, Н. Кот, З. Плохій.

Учені одноголосно наголошують, що дошкільне дитинство є дуже цінним етапом життя людини. У цей період набуваються початкові знання про навколишнє життя, складається характер, формуються звички, ставлення до людей, до природи. У цьому віці важливим досягненням є засвоєння необхідних знань про взаємозв'язки в природі, цінність та необхідність природи для людини, виховання в дитини потреби спілкуватися з природою. Впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі" передбачає гармонійний та різнобічний розвиток дошкільника, формування його особистості, життєвої компетентності, в яку, в першу чергу, входить екологічна компетентність. Тому першочергові завдання педагогів полягають у створенні сприятливих умов для розвитку екологічної компетентності, стимулювати інтерес до природи, будити співчуття, викликати співпереживання [6].

Дослідженням встановлено, що в організації засвоєння дошкільниками екологічного виховання та в інших видах навчання особливо ефективним є повсякденне життя. Дитина без труднощів опанує початки знань завдяки своїм сенсорно-пізнавальним відчуттям.

Ненав'язливе екологічне спілкування з дитиною допомагає їй, користуючись образним мисленням, засвоїти витоки знань у відстороненій та узагальненій формах, а потім застосувати набуті уявлення до кожного конкретного випадку. Діти на спостереженні, знайомому їм змалечку розуміють таке відношення речей і явищ, яке вони не в змозі засвоїти ні на основі словесних пояснень, ні під час дій з реальними предметами.

Оскільки провідною діяльністю в дитинстві є гра, то дорослі мають легко, граючись, навчити дітей відповідального ставлення до природи. Для цього в практичній роботі вихователів доцільно використовувати проблемні ситуації, завдання з елементами пошуку, дидактичні ігри і вправи, задачі-жарти, задачі-загадки та з казковим сюжетом. Формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку найефективніше буде відбуватися під час такої гри, яка передбачає безпосередній зв'язок дитини з природними об'єктами.

Для дитини гра – це симуляція дорослого життя, збагачення чуттєвого досвіду дитини, розвиток розумових здібностей. У грі дитина пізнає навколишній світ, природу і взаємодіє з нею.

Отже, з раннього дошкільного віку педагог має цілеспрямовано виховувати екологічну направленість поглядів дитини, оскільки в цей час відбуваються суттєві зміни в її розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає в розкритті особливостей процесу формування екологічної компетентності дошкільників у процесі ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі змісту і положень Базової програми „Я у світі" як орієнтиру в навчально-виховному процесі

педагог формує у дітей навички пізнання природи, правильної самостійної поведінки у природі [1].

Практика показала, що найкраще засвоюється те, про що слухали, бачили та ще й закріпили практичними діями. Основними завданнями, що стоять перед дорослими стосовно дошкільного віку, є забезпечення належного рівня теоретичних знань дітей дошкільників про природу, звички екологічно спрямованої праці, виховання всебічно розвинутої особистості. Знання дітей про природу – основа відповідального ставлення дітей до природи.

Для ефективного формування правильної життєвої позиції дошкільника у навколишньому світі варто дотримуватися таких принципів, як: активна участь дитини для досягнення поставленої мети у процесі спілкування і взаємодії з дорослим та однолітками; довіра у спілкуванні; рівність позицій дорослого і дитини; самостійний пошук дошкільником шляхів вирішення поставлених завдань.

Навчально-виховні заклади покликані формувати у дітей екологічну культуру. Дитячий садок є першою ланкою, де дитина відкриє для себе екологічне мислення, екологічні знання. Дошкільний навчальний заклад є першою сходинкою збагачення дітей знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство з загальною, цілісною картиною світу та формування науково обґрунтованого, морального й естетичного ставлення до нього.

Для розв’язання освітніх завдань у сфері „Природа” використовують дидактичні ігри, в яких важливо педагогу зацікавити дитину виконувати певні правила. Сюжетно-рольові ігри передбачають легке керівництво з боку дорослого, а діти самі застосовують набуті знання про навколишній світ, придумують уявну ситуацію, ігрові дії. В екологічному вихованні також важливі сюжетно-рухливі ігри, рухливі, настільно-друковані, словесні [3].

Основний зміст екологічного виховання дошкільників полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Ігрова діяльність має бути основою таких ефективних форм роботи з дітьми у прищепленні любові до природи: спостереження за природою під час прогулянок у парк, до озера тощо; дослідницька діяльність; виготовлення виробів із природних матеріалів; читання та обговорення художніх творів про природу.

Неоціненне значення має трудова діяльність у природі. Догляд дітей за живими істотами та рослинами викликає у дітей цікавість про умови їхньої життєдіяльності. Праця в природі дошкільника є наслідуванням дій дорослих і в деякій мірі є сюжетно-рольовою грою. Турбота про живих істот потребує розвиненого почуття відповідальності, відчуття значущості своїх дій, їх систематичності.

Кожна дитина має сама обирати зміст і тривалість діяльності, оскільки примусове залучення до трудової діяльності в природі знижує її педагогічну цінність. Вивчення природи, будь-яке спілкування з нею обов’язково залишає в пам’яті дитини слід та впливає на почуття і свідомість [2].

Екологічне виховання у дошкільників формує досвід сприйняття екологічно правильних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі, сприяє створенню зв'язку між навчанням і застосуванням знань на практиці. Педагогічно правильно організована ігрова діяльність дає змогу досягти повного їх самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємної поваги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, розвитком почуття любові й турботливого ставлення до її об'єктів.

Найповніше потребам розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку відповідають пізнавальні ігри. Головна їх особливість полягає в тому, що пізнавальні задачі приховані. Граючись, дитина не думає вчитись, навчання тут відбувається саме собою. Захоплюють дітей ігри з картинками, загадками про рослини і тварини, ігри-вікторини „Що в лісі росте?", „Хто в лісі живе?", „Лісові орієнтири", „Квітковий годинник" і т. д. [5].

Розв'язанню питань екологічного виховання найбільшою мірою сприяють творчі сюжетно-рольові ігри.

Встановлено, що пізнавально-виховний ефект гри досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторну чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її до реальної ситуації. Ігри в лісових жителів, мандрівників дають можливість кожній дитині прийти до власного вибору взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань. Система сюжетно-рольових ігор будується з урахуванням специфічних цілей на кожному етапі навчання [4].

Для дітей дошкільного віку основна мета гри полягає в оволодінні конкретними знаннями і правилами поведінки в природному середовищі. Один із засобів закріплення, систематизації та узагальнення знань про навколишнє середовище – словесні дидактичні ігри. Їх надзвичайно важлива роль полягає в закріпленні природоохоронних уявлень, пробудженні в дітей бажання чинити добро і не порушувати відомі їм правила поведінки в природі, у формуванні позитивних рис.

Оволодіння екологічними знаннями – важлива сходинка у процесі навчання і виховання дітей. В.О.Сухомлинський наголошував, що процес пізнання навколишньої дійсності є незалежним емоційним стимулом думки [7]. Для дитини дошкільного віку цей стимул відіграє винятково важливу роль.

Результатом екологічного виховання дитини мають стати розвинене емоційне сприйняття, бажання активно включатись у роботу з охорони й захисту природи. Створена грою творча наукова атмосфера задовольняє вікові потреби дошкільного віку в пізнавальній активності і є одним із засобів формування в дітей екологічної культури. Таким чином, вміло використовуючи ігрові методи навчання на протязі дня, можна сприяти стимулюванню пізнавального інтересу дітей.

У процесі навчально-виховної діяльності дітей 2-х, 3-х років життя знайомимо з рослинами, тваринами, явищами неживої природи, привчаємо

відокремлювати їх у просторі, виділяти і правильно називати деякі прикмети рослин (забарвлення листя, квітів), рух і голоси тварин.

Низкою досліджень установлено, що при цьому в дітей удосконалюються аналізатори (очний і слуховий), розвивається інтерес і увага до побаченого, формується добре ставлення до них. У ранньому віці у дітей накопичуються уявлення про навколишній світ.

У дітей 4-го року життя формується уявлення про предмети і явища природи, з якими вони постійно зустрічаються в житті, приводять їх до установлення таких зв'язків, які діти можуть пізнати у процесі предметно-чутливої діяльності на заняттях, іграх і відобразити їх в формі конкретних уявлень. У процесі засвоєння знань у них утворюється більш високі форми пізнавальної діяльності. Діти 4-х років можуть підійти до установлення причинно-наслідкових відносин. До 5-ти років у дітей формується вища форма наочно-образного мислення. Вони можуть засвоювати узагальнені знання.

У середній групі діти вже більш самостійні. Вони вже набули деяких знань та навичок щодо догляду за рослинами та тваринами у куточку природи. Тепер вони вже можуть під наглядом вихователя щоденно виконувати доручення: поливати рослини, годувати рибок, птахів, рвати свіжу траву для кроликів тощо. Завдання вихователя – продовжувати формувати в дітей допитливість та любов до природи, привчати їх турбуватися про тварин та рослин.

Ознайомлення дітей старшої групи з природою проходить в основному шляхом спостереження на екскурсіях, прогулянках, під час ігор і праці. В цих групах велике місце відводиться бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, кінофільмів, читання художньої літератури [8].

Висновки. Отже, є очевидним, що екологічна компетентність дошкільника має бути частиною його життя, а формуватись вона повинна під час провідної діяльності дитини цього віку – гри. До кінця дошкільного віку в дітей повинен бути активізований інтерес до природних явищ, розширена сфера емоційних вражень, розвинене гуманне ставлення до довкілля та почуття обов'язку за збереження його багатств.

Важливу роль відіграє елементарна форма логічного мислення, здатність до аналізу і синтезу, уміння виділяти індивідуальні і загальні ознаки рослин і тварин. До приходу в школу в дітей повинна бути розвинута спостережливість, допитливість, любов і дбайливе ставлення до природи, здатність знаходити в ній красиве, патріотичне виховання на основі уявлень про красу рідного краю Дитина в будь-якому віці має змогу самостійно приймати рішення і поводитись на їх основі у своїй життєдіяльності.

Таким чином, виявлені нами результати потребують подальших досліджень з метою формування екологічної компетентності дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. кер. та заг. ред. О.Л.Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430 с.

2. Волкова Ю.С. Дитина і довкілля / Ю.С.Волкова, В.М.Скоромна, В.А.Федієнко – К.: Школа, 2009. – 64 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
4. Крутій К.Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей / К.Л.Крутій // Дошкільна освіта. – 2008. – №2. – С. 4-9.
5. Ладивір С.О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника / С.О.Ладивір // Дошкільна освіта. – 2009. – № 3. – С. 22-28.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – С. 4-6.
7. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа [Обобщение опыта учеб.-воспитат. работы в сел. сред. школе]. / В.А.Сухомлинский. 2-е изд. – М.: Просвещение, 1979. – 393 с.
8. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: навч. посібник / Н.Ф.Яришева – К.: Вища шк., 1993. – 255 с.

АНОТАЦІЯ

Лук'яненко Г.В. Формування екологічної компетентності дошкільників у процесі ігрової діяльності. У статті висвітлюються питання, що стосуються проблем формування екологічної компетентності дошкільників у процесі ігрової діяльності. В ній розглядаються умови, необхідні для ефективного використання ігор з метою закріплення та систематизації екологічних знань дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *екологічна компетентність, ігрова діяльність, природа.*

АННОТАЦИЯ

Лукьяненко Г.В. Формирование экологической компетентности дошкольников в процессе игровой деятельности. В статье рассматриваются вопросы, которые касаются проблем формирования экологической компетентности дошкольников в процессе игровой деятельности. В ней рассматриваются условия, необходимые для эффективного использования игр с целью закрепления и систематизации экологических знаний детей дошкольного возраста.

Ключевые слова*: экологическая компетентность, игровая деятельность, природа.*

SUMMARY

Lukyanenko G.V. Formation of ecological competence of preschool children during play activities. Questions which touch the problems of forming of ecological competence of under-fives in the process of playing activity light up in the article. Terms, necessary for the effective use of games with the purpose of fixing and systematization of ecological knowledges of children of preschool age, are examined in it.

Key words: *ecological competence, playing activity, nature.*